

**Ю. М. Лазуренко,
О. І. Мигаленко**

РОЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ ЯК ВИРІШАЛЬНОГО ЧИННИКА ПІДНЕСЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В ІСТОРІОГРАФІЇ ДОБИ НЕПУ

Розкрито значення сільськогосподарської кооперації для розвитку продуктивних сил сільського господарства України доколгоспної доби в історіографічних дослідженнях періоду нової економічної політики. З'ясовано, що, незважаючи на адміністративний тиск, який особливо зріс наприкінці 1920-х рр., наукові публікації з питань кооперативного життя на селі в період непу загалом достатньо широкі й багатоаспектні. Певним їх недоліком можна назвати лише недостатність джерел у деяких дослідженнях та часто, всупереч самому змісту викладу, заангажованість висновків щодо розуміння сутності природи кооперації та генезису, які обов'язково трактувалися як суто кооперативна форма ведення господарства.

Доведено, що зарубіжні історики 20-х рр. ХХ ст., як правило, заперечували належність кооперації до соціалістичних елементів економіки та вважали, що єдиним шляхом швидкого підйому продуктивних сил сільського господарства є підтримка заможних селянських господарств, зокрема, за рахунок їх активної участі в повсякденній економічній діяльності сільськогосподарської кооперації.

Ключові слова: кооперація, сільськогосподарська кооперація, сільське господарство, селянство, історіографія.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток України як соціально-орієнтованої європейської держави потребує модернізації аграрного сектору економіки. Його успішне реформування неможливе без врахування попереднього історичного досвіду. Більшість як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників сходяться на тому, що виробничо-економічний, а отже і соціальний розвиток українського села 1920-х рр. носив прогресивний характер, а період нової економічної політики мав багато спільних рис із сучасною економічною моделлю. У зв'язку з цим спеціальний аналіз вітчизняного історичного досвіду функціонування сільського господарства України в добу непу є цілком доцільним, тим більше, що увага українського суспільства щодо подальших шляхів налагодження ефективного функціонування аграрного сектору народного господарства залишається гранично високою.

Аналіз останніх досліджень. Історіографія розвитку продуктивних сил в українському селі у роки непу багатопланова, однак до цих пір відсутнє

спеціальне історіографічне дослідження. Побіжно до піднятої нами проблеми зверталися Г. Васильчук, І. Кивгила, Ю. Котляр, В. Коцур, С. Кульчицький, В. Лазуренко, С. Тараненко [1].

Мета статті. Розкрити роль сільськогосподарської кооперації як вирішального чинника піднесення продуктивних сил сільського господарства України доколгоспного періоду в історіографії 20-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Скасування політики «воєнного комунізму» та впровадження непу спричинили появу багатоукладності форм власності та господарювання в аграрному секторі народного господарства. Це в свою чергу уможливило легалізацію різних наукових напрямків, концепцій та шкіл, які були заборонені після жовтня 1917 р., або перебували під постійним ідеологічним обстрілом ревнителів марксизму.

Основоположники марксизму відстоювали необхідність соціалістичних перетворень в сільському господарстві. Зокрема Ф. Енгельс вказував, що «його пропозиція вимагає впровадження кооперативних товариств в існуюче виробництво ... при переході до повного комуністичного господарства нам доведеться в широких розмірах застосовувати в якості проміжної ланки кооперативне виробництво, у цьому Маркс і я ніколи не сумнівалися. Але справа має бути поставлена так, щоб суспільство, а отже, на перший час держава зберегла за собою власність на засоби виробництва» [2, с. 361]. Така теоретична концепція, в більш прикладному трактуванні отримала в СРСР 1920-х рр. назву політики держкапіталізму.

Всесвітньо відомим вченим, визнаним теоретиком кооперативного будівництва, творчий доробок якого змунене було використовувати більшовицьке керівництво, був М. Туган-Барановський. Дослідженню проблемам розвитку сільськогосподарської кооперації він спеціально приділив третій розділ своєї фундаментальної праці «Соціальні основи кооперації» [3]. Розвиток сільського господарства при соціалізмі дослідник бачив через організацію не стільки збуто-постачальницької, а насамперед виробничої кооперації. Вона, на думку науковця, значно більшою мірою, ніж інші форми кооперування була здатна розкрити творчий потенціал селянського господарства, зберігаючи при цьому їх свободу та органічно поєднуючи переваги дрібного виробництв з високотоварним. М. Туган-Барановський також переконливо показав, що кооперативна форма організації праці вдало поєднується з соціалістичною власністю на засоби виробництва [4, с. 410–450].

М. Туган-Барановський був переконаний у виключно важливій ролі кооперації для піднесення продуктивності сільського господарств. «Для селян, – відмічав науковець, – кооперація є незамінним і єдино можливим засобом підняття їх економічного добробуту. Селянин економічно занадто слабкий, щоб своїми власними силами задовільно впоратись з тими завданнями, які випадають на нього в сучасному розвинутому капіталістичному господарстві» [4, с. 278].

Стосовно поглядів В. Леніна, він далеко не відразу зрозумів переваги кооперації для розвитку продуктивних сил суспільства і особливо сільського

господарства. Так, у статті «Про продовольчий податок» В. Ленін дав негативну оцінку кооперативам, як «чужорідним» організаціям, а тому оцінював їх роботу негативно: «кооперація дрібних товаровиробників (про неї, а не про робочу кооперацію йде тут мова, як про переважну, про типову в дрібноселянській країні) неминуче породжує дрібнобуржуазні, капіталістичні відносини, сприяє їхньому розвитку, висуває на перший план капіталістиків, дає їм найбільшу вигоду» [5, с. 225]. Негативне ставлення до кооперації В. Ленін пояснював перш за все тим, що остання є невідривно залежною від товарно-грошових відносин і ринку. В зв'язку з цим вождь більшовиків пропонував спрямувати кооперацію в русло держкапіталізму, і таким чином вирішити питання об'єднання мільйонів дрібних товаровиробників. «Ми перегнули палку, – писав В. Ленін, – що забули думати про кооперацію, що недооцінюємо тепер кооперацію, що почали забувати усе гігантське значення кооперації» [6, с. 371]. Кооперація сільського господарства бачилась В. Ленінін як вдала форма контролю над ринком та форма зв'язку приватного інтересу і інтересу державного. В цьому контексті він робив наступний прогноз: «перехід від кооперації дрібних хазяйчиків до соціалізму є перехід від дрібного виробництва до крупного, тобто перехід більш складний, але зате здатний охопити, в разі успіху, більш широкі маси населення, здатний вирвати більш глибокі і більш живучі коріння старих, досоціалістичних, навіть докапіталістичних відносин, найбільш наполегливих в сенсі опору будь-якій «новизні» [5, с. 226–227]. «Політика кооперативна, в разі успіху, – зазначав В. Ленін, – дасть нам піднесення дрібного господарства і полегшення його переходу, в невизначений термін, до крупного виробництва на засадах добровільного об'єднання» [5, с. 227].

Вирішальним моментом в розбудові кооперативного життя став вихід у 1923 р. статті В. Леніна «Про кооперацію» [6, с. 369 – 377]. Переглянувши на порозі вічності свої попередні погляди В. Ленін твердо проголосив, що кооперація є соціалістичною формою господарського будівництва, за допомогою якої лише і можна ефективно вирішувати проблеми побудови соціалізму. Він зокрема писав, що в кооперації знайдено той ступінь поєднання приватного і торгового інтересу, перевірки і контролю його державою, ступінь підпорядкування його загальним інтересам, який раніше був каменем спотикання для соціалістів. Висновок В. Леніна був наступним: «а лад цивілізованих кооператорів при суспільній власності на засоби виробництва, при класовій перемозі пролетаріату над буржуазією – це і є соціалізм» [6, с. 373].

Ще більш революційним був інший висновок визначного вождя більшовиків: «Тепер ми маємо право сказати, що просте зростання кооперації для нас тотожне (з зазначеним вище «невеликим» винятком) із зростанням соціалізму, і разом з цим ми змушені визнати докорінну зміну всієї точки зору нашої на соціалізм» [6, с. 376]. М. Бухарін, Г. Петровський, О. Шіхтер, Е. Квірінг, М. Макаров, О. Челінцев, О. Філіповський повністю підтримали В. Леніна і енергійно одстоювали виключну роль кооперації для зміцнення

сільського господарства [7]. «Основне наше завдання в галузі сільського господарства, – писав академік О. Шліхтер, – перевести анархічно розпорошене селянство на лінію соціалістичної кооперації» [8, с. 44]. У квітні 1925 р. вельми авторитетний на той час в Україні, голова ВУЦВК Г. Петровський навіть заявив, що «якщо селяни бажають жити культурним життям, якщо вони бажають відігравати роль в міжнародному плані, вони мають об'єднуватися у кооперативи» [9, с. 139]. Саме в руслі цих поглядів в 1932–1924 рр. у науковій літературі утверджується погляд на сільськогосподарську кооперацію як самодіяльну селянську за складом і соціалістичну за спрямуванням організацію [10].

Стаття В. Леніна «Про кооперацію» вплинула на господарське будівництво і на певний час дійсно стала визначати політику Комуністичної партії кооперативного будівництва. Кооперацію почали називати «школою колективізації», при цьому відмічалось, що «коопероване селянське господарство неминуче буде втрачати свій індивідуальний характер, перетворюючись в господарство колективне» [11, с. 635].

Особливо палкими прихильниками ленінського трактування кооперації стали М. Бухарін і О. Риков. Так, «стовбову дорогу до соціалізму» М. Бухарін пов'язував саме з електрифікацією і кооперуванням селянських господарств [12, с. 79]. При цьому вирішальне значення повинна була відіграти участь кооперативних об'єднань середняцьких та бідняцьких селянських господарств [12, с. 84]. Стосовно «змички» селянства з пролетаріатом, то М. Бухарін наголошував на взаємній залежності у розвитку продуктивних сил сільського господарства і промисловості [12, с. 38].

О. Риков заявляв, що кооперування по лінії організації селянства дрібного, бідного і середнього в сільськогосподарські кооперативи – це більше половини боротьби проти індивідуалістичних засад в житті села. Розвитку кооперації він відводив ряд років. Причому кінець цього процесу повинен був збігатися з кінцем перехідного періоду. Об'єднання в кооперативи дрібних виробників по лінії виробництва, збуту і по лінії закупівлі, мало складати, на переконання О. Рикова, більше половини роботи по соціалістичній організації селянства, бо після цього залишиться тільки боротьба за насичення кооперації сільськогосподарською технікою, підвищення агротехнічної культури, тощо [13].

Визначний російський економіст О. Чаянов, керівник Науково-дослідного інституту сільськогосподарської економії, глибоко і різнобічно обізнаний на проблемах сільськогосподарської кооперації та розвитку продуктивних сил села в цілому вже у 1922 р. детально проаналізував перспективи та практичні аспекти діяльності різних форм кооперації [14]. О. Чаянов вважав, що кооперація поступово створює паралельну капіталізму народногосподарську систему, сила якої полягає в тому, що вона не руйнує ті сторони дрібного господарства, де воно ефективніше від великого. Через це він не поділяв марксистську теорію про абсолютні переваги великого виробництва над дрібним. Крім того, він розробив раціональну систему

організації різних сільськогосподарських кооперативних об'єднань соціалістичного спрямування з метою максимально ефективного використання і розвитку продуктивних сил. О. Чаянов писав, що на виробництво 1000 одиниць зернових потрібно застосовувати 30 одиниць праці, 90 одиниць продовольства, 8,6 одиниць землі, 0,2 одиниці тягової сили, 25,6 одиниць будівель, 0,4 одиниць ренаменту, 1,5 одиниць матеріалів, 0,03 одиниць пального [15, с. 246]. Кооперація ж, за твердженням дослідника, створюється лише в тих галузях, де переваги великого виробництва над дрібним є очевидними [16]. Техніко-економічне забезпечення кооперації, на думку економіста, повинне було ґрунтуватися на теорії диференційних оптимумів, тобто коли собівартість продукції була б найнижчою. Це давало б можливість розвивати продуктивні сили набагато швидше і раціональніше. Потрібно зазначити, що «Стислий курс кооперації» О. Чаянова користувався значним попитом серед селянства, особливо в питаннях ведення господарства [17]. Однак, зважені наукові рекомендації О. Чаянова не були сприйняті радянськими високо посадовцями при розробці державної політики в галузі сільського господарства. Більш того, всесвітньо визнаного теоретика і практика кооперації почали виставляти «апологетом куркулів», його запекло критикував близький до владних кіл економіст С. Струмлінін [18], а пізніше і сам Й. Сталін [19].

В 1925 р. О. Чаянов, в загальному руслі ленінської концепції, висунув свій власний «кооперативний план», суть якого зводилась до того, що індивідуальні селянські господарства в жодному разі не підуть по шляху колективізації, але вони обов'язково оберуть кооперативне русло, як найбільш ефективне і підтверджене господарською практикою. В цьому контексті він також стверджував, що кооперативне господарство набагато ефективніше, ніж державне [17]. «Тільки спираючись на союзне, кооперативне начало усупільненого господарства, – відмічав О. Чаянов, – селянство може на своїх полях і в стійлах використовувати всі завоювання агрономічної науки, і на тому місці, де росте тепер один колос, справді, виростити два, може скинути зі своїх плечей гніт лихварів і твердими кроками іти до кращого майбутнього» [17, с. 77].

В питаннях кооперування селянства, визначені місця і ролі сільськогосподарської кооперації в справі розвитку продуктивних сил села О. Чаянова підтримували і такі видатні теоретики кооперації як О. Челінцев [20], та О. Філіповський [21]. Так, О. Челінцев запропонував тезу про історичну стійкість такої форми виробництва, як дрібне селянське господарство, внаслідок цілого ряду переваг які забезпечували йому безперечно кращу ефективність порівняно з колективними господарствами. В другій половині 1920-х рр. він навіть запропонував перевірити саму ідею колективізації, можливості її здійснення в тогочасних умовах [22, с. 22].

Однак, значна більшість авторів стояла на позиціях подальшого поглиблення саме виробничого кооперування дрібних селянських господарств

які магістрального напрямку розвитку продуктивних сил сільського господарства в цілому. Саме цю думку одстоював, зокрема і О. Риков [23].

Поглиблення саме виробничого кооперування, обґрунтовувалося необхідністю обмеження приватницьких інтересів селян [24].

Досягнення та роль яку відіграла при цьому сільськогосподарська кооперація сільського господарства України першої половини 1920-х рр. були розглянуті у книзі «Большевизм і Україна» М. Шаповалом [25]. Він зазначав, що «жорстокий визиск», як економічна система панує в Україні замість комунізму чи соціалізму [25, с. 10]. Праця М. Шаповала є скоріше емоційним памфлетом проти диктатури Комуністичної партії, направленим на розпад СРСР і побудову національної Української держави.

Про перспективність діяльності кооперативних об'єднань на селі писав В. Сараб'янов у і сьогодні цікавій праці «Від непу до комунізму» [26]. Він зазначав, що селяни прагнучи розвивати свої господарства як правило беруть приклад з заможної верхівки села, звіряючись по них як потрібно вести своє господарство. За цих умов саме кооперація виступає тією організацією, разом з зростанням якої, на переконання В. Сараб'янова, «кулацький вплив на трудові селянські маси буде зменшуватись» [26, с. 39].

Ця точка зору в цілому висувалась у той напрямок, який незважаючи на безумовні успіхи непу на середину 1920-х рр. одстоював погляди на кооперацію, як насамперед шлях до колективної форми господарювання, і є власно перехідною до «виробничих форм кооперування», тобто колгоспів. Виходячи з цього розвиток продуктивних сил сільського господарства такі дослідники як М. Вольф, О. Одинцов, В. Онуфрієв, І. Батюк вбачали в тому, що через сільськогосподарську кооперацію селянство буде прямувати до колективних господарств [27]. При цьому, М. Вольф та М. Гуревич, розглядаючи навіть питання відбудови сільського господарства, акцентували увагу саме на виключній ролі колгоспів в цій справі [28].

Відверто політизованим характером трактування сутності економічного і соціального характеру сільгоспооперації були позначені праці М. Владімирського, В. Целаріуса, Р. Гольдберга С. Зарудного, А. Айхенвальда [29]. Зазначені автори наполегливо і безкомпромісно наголошували на проміжній ролі кооперації в розвитку сільського господарства та відстоювали необхідність утвердження в її роботі напрямку на перехід до виробничих форм кооперування.

Підйом продуктивних сил сільського господарства пов'язував із сприянням кооперації зростанню прошарку заможних господарств і учень М. Бухаріна В. Богушевський. В його статті, розміщеній в головному теоретичному органі ЦК РКП(б) журналі «Більшовик», говорилося що заможні господарства (куркулі) як суспільний прошарок, є цілком закономірним і власне необхідним явищем в умовах непу. При цьому він спеціально відмічав, що з соціально-генетичної точки зору «куркулями» є працелюбні селяни, вчорашні середняки, які ступають на шлях накопичення [30].

Характеристика сільськогосподарської кооперації як такої, що сприяє осередненню свого складу а в значній мірі і формуванню заможної верстви села міститься і у роботах П. Пожарського, К. Панченка, В. Целларіуса, Н. Скалиги, С. Зарудного [31].

З другої половини 1920-х рр. сталінська група все більш інтенсивно стимулює поширенню думки про буржуазний характер кооперації [32]. Так П. Севрук вже відверто відділяє колективізацію від кооперації [33]. В. Сараб'янов і П. Коломойцев відстоюють твердження про необхідність використання кооперації, зокрема споживчої, для повного витіснення приватної торгівлі [34].

В літературі 1920-х рр. ще один погляд на шлях розвитку продуктивних сил сільського господарства його пов'язували із розширенням ролі сільгоспооперації через індустріалізацію останнього. Відомий вчений-аграрник, П. Лященко доводив, що через кооперацію можна здійснити необхідну індустріалізацію аграрного комплексу, причому як на базі індивідуальних, так і колективних селянських господарств [35].

Отже, на першому етап історіографії розвитку продуктивних сил в контексті кооперативного будівництва на селі в роки непу, зусиллями дослідників, на основі об'єктивного аналізу соціально-економічних процесів, був нагромаджений значний фактологічний матеріал та зроблено цікаві теоретичні узагальнення.

Як партійно-радянські посадовці, функціонери такі вчені, економісти, історики, аграрники впритул наблизились до визначення напрямків та перспектив подальшого кооперування селянства. Але зміна політичного вектору та наступна сталінська «революція зверху» спрямували історіографію в русло сталінської парадигми.

В цілому вже на середину другої половини 1920-х рр. фактично з кінця 1927 р. в контексті загострення загальної боротьби за владу сталінської групи під приводом протидії правому та лівому «ухилам» починають домінувати більш ортодоксально-консервативні погляди на роль сільгоспооперації.

Важливе значення для вивчення ролі сільгоспооперації у розвитку продуктивних сил сільського господарства України в добу непу має література видана в діаспорі. Так, в 1920-ті рр. активно функціонувала заснована в 1922 р. Українським громадським комітетом у Празі Українська господарська академія, яка була на чолі з М. Шаповалом [36], та Український інститут громадознавства, заснований 1925 р все тим же М. Шаповалом. В Польщі діяв Український науковий інститут, заснований екзильним урядом УНР в 1930 р. Зазначені наукові установи повсякденно цікавились подіями в Україні, тому їх дослідники також публікували аналітичні праці, в яких як організаційна так і господарсько-економічна діяльність української сільськогосподарської кооперації [37].

Таким чином, в цілому історіографічні напрацювання 1920-х рр. присвячених висвітленню ролі сільськогосподарської кооперації як важливого чинника піднесення продуктивних сил сільського господарства України доби

нової економічної політики є доволі репрезентативними. Не зважаючи на адміністративний тиск, інтенсифікувався який особливо зріс в середині другої половини 1920-х рр., наукові публікації з питань кооперативного життя на селі цієї доби 1920-х рр. в цілому достатньо широкі й багатоаспектні. Певним їх недоліком в ряді випадків можна назвати лише недостатність джерел в деяких дослідженнях та нерідко, всупереч самому змісту викладу заангажованість висновків щодо розуміння сутності природи кооперації та генезису, які обов'язково трактувалися як суто кооперативна форма ведення господарства.

Список використаних джерел

1. Васильчук Г. М. Радянська Україна 20 – 30-х рр. ХХ ст. : сучасний історіографічний дискурс / Г. М. Васильчук. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2008. – 314 с. ; Кивгила І. Г. Відображення організаційного становлення системи сільськогосподарського кредиту у науковому доробку економістів-аграрників доби непу / І. Г. Кивгила // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць. – К. : Вид-во «Гілея», 2016. – Вип. 115 (№ 12). – С. 58–63 ; Котляр Ю. В. Нова економічна політика в історичних дослідженнях ХХ – ХХІ ст. / Ю. В. Котляр // Наукові праці (Миколаївська філія Національного університету «Києво-Могилянська Академія»). – Т. 27. – Випуск 14. Історичні науки. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2003. – С. 88–95 ; Коцур В. П. Історичні дослідження: упереджені та об'єктивні оцінки (соціальні зміни і політичні процеси в Україні 1920-х–30-х рр. : історіографія) / В. П. Коцур. – К. : Наукова думка, 1998. – 506 с. ; Кульчицький С. В. Непівська концепція «кооперативного соціалізму» / С. В. Кульчицький // Сутність і особливості нової економічної політики в українському селі (1921–1928 рр.). – К. : Ін-т історії України НАНУ, 2000. – С. 85–115 ; Кульчицький С. В. Влада і суспільство в добу нової економічної політики // Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.) : колективна монографія : в 2 ч. – Ч 1. – К. : Інститут історії України НАН України, 2009. – С. 67–94 ; Лазуренко В. М. Українське фермерство: злет і падіння (1921–1929 рр.) / В. М. Лазуренко. – Черкаси : ЧДТУ, 2013. – 474 с. ; Тараненко О. М. Вивчення сучасними вітчизняними істориками реалізації непу в українському селі / О. М. Тараненко // Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки». – Випуск (34) 288. – Черкаси, 2013. – С. 33–37.
2. Маркс К. и Энгельс Ф. Сочинения. Т. 36. Издание второе / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Изд-во политической литературы, 1964. – 805 с.
3. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановский. – М. : Кн.-во. «Слово» 1921. – С. 279–403.
4. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановский. – М. : Экономика, 1989. – 509 с.
5. Ленин В. И. О продовольственном налоге (значение новой политики и ее условия) / В. И. Ленин // Полное собрание сочинений / Институт марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – 5-е изд. – Т. 43. : Март – июнь 1921. – М. : Изд-во политической литературы, 1970. – 561 с.

6. Ленин В. И. О кооперации / В. И. Ленин // Полное собрание сочинений / Институт марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – 5-е изд. – Т. 45. : Март 1922 – март 1923. – М. : Изд-во политической литературы, 1970. – 729 с.
7. Бухарин Н. И. Путь к социализму : Избр. произв. / Н. И. Бухарин ; отв. ред. : В. П. Данилов, С. А. Красильников. – Новосибирск : Наука, Сиб. отд-ние, 1990. – XXVI. – 493 с. ; Петровский Г. И. Избранные произведения / Г. И. Петровский ; ред. кол. : В. И. Куликов, И. Ф. Курас и др. – М. : Политиздат, 1987. – 430 с. ; Шлихтер А. Г. Пути развития сельского хозяйства и индустриализация / А. Г. Шлихтер // Экономические проблемы строительства фундамента социализма. – М. : Мысль, 1982. – С. 227–248. ; Квириг Э. И. Ближайшие задачи партии на Украине / Э. И. Квириг // Избр. речи и статьи. – К. : Политиздат Украины, 1988. – С. 107–110.
8. Шлихтер А. Г. Экономические проблемы строительства фундамента социализма / А. Г. Шлихтер. – М. : Мысль, 1982. – 432 с.
9. Петровский Г. И. Советская Украина в 1925 году. Из речи на X окружном съезде Советов в г. Луганске 14 апреля 1925 г. / Г. И. Петровский // Избр. призыв. – М. : Политиздат, 1987. – 429 с.
10. Петровский Г. И. До розвитку соціалізму в сільському господарстві / Г. И. Петровский. – Х. : Держвидав України, 1928. – 101 с. ; Маєвський Й. Сільськогосподарська кооперація, її економічні підстави, теорія та соціальне значення / Й. Маєвський. – Х. : Книгоспілка, 1925. – 134 с.
11. Тринадцатый съезд РКП (б). Май 1924 г. Стенографический отчет. – М. : Госполитиздат, 1963. – 883 с.
12. Бухарин Н. И. Путь к социализму и рабоче-крестьянский союз. Избранные произведения. Экономическое наследие / Н. И. Бухарин. – М., 1990. – 520 с.
13. Рыков А. И. Избранные произведения / А. И. Рыков. – М. : Экономика, 1990. – С. 311–326.
14. Чаянов А. В. Организация кооперативного сбыта / А. В. Чаянов. – 2-е доп. изд. – М. : Всерос. союз с.-х. кооперации, 1922. – 90 с.
15. Святець Ю. А. Ігри в монополію, або чому неп не став економічною політикою? (частина перша) / Ю. А. Святець // Вісник Дніпропетровського університету. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2008. – С. 244–259.
16. Чаянов А. В. Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации / А. В. Чаянов. – М. : Наука, 1991. – С. 13–14, 22.
17. Чаянов А. В. Краткий курс кооперации / А. В. Чаянов. – 4-е изд. – М. : Коопер. изд.-во, 1925. – 78 с.
18. Струмилин С. Оплата и производительность труда в сельском хозяйстве (Статья первая) / С. Струмилин // На аграрном фронте. – М., 1926. – № 1, январь. – С. 41–52 ; Струмилин С. Г. Очерки советской экономики / С. Г. Струмилин. – М.-Л. : Госиздат, 1928. – 96 с.
19. Сталин И. В. К вопросам аграрной политики в СССР: Речь на конференции аграрников-марксистов 27 декабря 1929 г / И. В. Сталин. – Сочинения. – Т. 12. – М. : Государственное издательство политической литературы. – 1949. – С. 141–172.
20. Челинцев А. Н. Опыт изучения организации крестьянского сельского хозяйства в целях обоснования общественной и кооперативно-агрономической помощи на примере Тамбовской губернии / А. Н. Челинцев. – Х. : Союз, 1919. – 654 с.

21. Філіповський О. К. Розвідка з організації сільського господарства на Україні / О. К. Філіповський; переклад з рос. Є. Плужника. – Х. : ДВУ, 1926. – 314 с.
22. Челинцев А. Н. О причинах строительства и производственных типах колхозов / А. Н. Челинцев // Пути сельского хозяйства. – 1928. – № 11. – С. 22.
23. Рыков А. И. Деревня, новая экономическая политика и кооперация / А. И. Рыков; политпросвет ЦК РЛКСМ. – М.-Л. : Мол. гвардия, 1925. – 59 с.
24. Шліхтер О. Г. Українське сільське господарство за 10 років (Підсумки радянської аграрної політики) / О. Г. Шліхтер // Український агроном. – 1927. – № 10 – 11. – С. 8–20 ; Фишгендлер А. Основные вопросы советской кооперации. (Сборник статей) / А. Фишгендлер. – Харьков-Киев, «Книгоспілка», 1925. – 190 с.
25. Шаповал М. Большевизм і Україна / М. Шаповал. – Прага : Вільна спілка, 1926. – 60 с.
26. Сарабьянов В. От нэпа к коммунизму (Наши общественно-экономические уклады) / В. Сарабьянов. – М. : Рабочая Москва, 1926. – 42 с.
27. Вольф М. М. Сільське господарство України на десяти роковини Жовтня / М. М. Вольф. – Х. : ЦСУ, 1927. – 90 с. ; Онуфрієв В. Контрактація в сільському господарстві на Україні / В. Онуфрієв. – Х. : Сільський господар, 1929. – 126 с. ; Батюк І. Про шляхи масової реконструкції селянського господарства / І. Батюк. – Х., 1928. – 89 с. ; Одинцов О. В. Сільське господарство, хлібозаготівля та сільськогосподарська кооперація / О. В. Одинцов. – Х. : Укоопспілка, 1928. – 124 с.
28. Вольф М. К аграрной политике на Украине / М. Вольф // На аграрном фронте. – 1925. – № 11–12. – С. 45–50. ; Гуревич М. Б. Питання сучасного селянського господарства України / М. Б. Гуревич. – Х. : Видавництво ЦСУ УРСР, 1927. – 132 с.
29. Гольдберг Р. Накопление как источник финансирования / Р. Гольдберг // Вестник финансов. – 1925. – № 8. – С. 51–60. ; Целлариус В. ВКП(б) и кооперация. Очерк развития кооперативной политики ВКП(б) / В. Целлариус. – Х. : Книгоспілка, 1928. – 83 с. ; Владимирский М. Ф. О колхозной кооперации / М. Ф. Владимирский // На фронте коллективизации. – М., 1929. – № 1. (15 ноября). – С. 7–14. ; Зарудний С. Українська кооперація на десяти роковини Жовтневої революції. 1917 – 1927 / С. Зарудний. – Х. : Книгоспілка, 1927. – 43 с. ; Айхенвальд А. Советская экономика: экономика и экономическая политика СССР / А. Айхенвальд ; авт. предисл. Н. И. Бухарин. – М.-Л. : Государственное изд-во, 1928. – 366 с.
30. Богушевский В. О деревенском кулаке или о роли традиции в терминологии / В. Богушевский // Большевик. – 1925. – № 9 – 10. – С. 63–64.
31. Панченко К. Сільськогосподарська кооперація України на Х річницю Жовтня / К. Панченко. – Х. : Книгоспілка, 1928. – 100 с. ; Пожарський П. Соціальний склад української кооперації. Історико-статистичний нарис / П. Пожарський. – К. : Друкарня К. Ф. Книгоспілки, 1929. – 68 с. ; Целлариус В. М. Кооперація і боротьба за соціалізм. Короткий нарис сучасного кооперативного руху / В. М. Целлариус. – Х., 1925. – 46 с. ; Зарудний С. Українська кооперація на десяти роковини Жовтневої революції. 1917 – 1927 / С. Зарудний. – Х. : Книгоспілка, 1927. – 43 с. ; Скалига Н. П. Про сільськогосподарський кредит, його завдання та організацію / Н. П. Скалига. – Х. : Держкомвидав України, 1925. – 63 с.

32. Полянский М. Теория и практика коллективизации сельского хозяйства в марксистском освещении / М. Полянский. – Х. : «Книгоспілка», 1926. – 469 с.
33. Севрук П. Кооперация и строительство социализма / П. Севрук. – [под общ. ред. В. Сарабьянова]. – М.-Л. : Гос. изд., 1927. – 80 с.
34. Сарабьянов В. Основные проблемы нэпа. План, регулирование, стихия / В. Сарабьянов. – М.-Л. : Московский рабочий, 1926. – 194 с. ; Коломойцев П. И. На путях к обобществленной торговле / П. И. Коломойцев // Хозяйство Украины. – Х. – 1927. – № 10. – С. 17–25.
35. Лященко П. И. Индустриализация сельского хозяйства / П. И. Лященко // Экономическое обозрение. – 1926. – № 3. – 9–38.
36. Українська господарська академія в ЧСР 1922 – 1935. – Нью-Йорк, 1959. – 157 с.
37. Литвицький М. Організаційні завдання сільськогосподарської кооперації на Україні / М. Литвицький. – Прага, 1928. – 236 с. ; Бородаєвський С. В. Історія кооперації / С. В. Бородаєвський. – Прага : Український громадський видавничий фонд, 1925. – 445 с. ; Коваль В. Соціально-економічна природа сільськогосподарської кооперації / В. Коваль. – Прага, 1927. – 46 с.

References

1. Vasylychuk H. M. Radians'ka Ukrayina 20 – 30-kh rr. XX st. : suchasnyy istoriografichnyy dyskurs / H. M. Vasylychuk. – Zaporizhzhya : Zaporiz'kyu natsional'nyy universytet, 2008. – 314 s. ; Kyvhylya I. H. Vidobrazhennia orhanizatsiinoho stanovlennia systemy silskohospodarskoho kredytu u naukovomu dorobku ekonomistiv-ahrarynykiv doby nepu / I. H. Kyvhylya // Hileia : naukovyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats. – K. : Vyd-vo «Hileia», 2016. – Vyp. 115 (№ 12). – S. 58–63 ; Kotlyar Yu. V. Nova ekonomichna polityka v istorychnykh doslidzhennyakh KhKh – KhKhI st. / Yu. V. Kotlyar // Naukovi pratsi (Mykolayivs'ka filiia Natsional'noho universytetu «Kyievo-Mohylyans'ka Akademiya»). – T. 27. – Vypusk 14. Istorychni nauky. – Mykolayiv : Vyd-vo MDHU im. P. Mohyly, 2003. – S. 88–95. Kotsur V. P. Istorychni doslidzhennya: uperedzheni ta ob'yektyvni otsinky (sotsial'ni zminy i politychni protsesy v Ukrayini 1920-kh – 30-kh pp. : istoriografiya) / V. P. Kotsur. – K. : Naukova dumka, 1998. – 506 s. ; Kul'chyts'kyy S. V. Nepivs'ka kontsepsiya «kooperatyvnoho sotsializmu» / S. V. Kul'chyts'kyy // Sutnist' i osoblyvosti novoyi ekonomichnoyi polityky v ukrayins'komu seli (1921–1928 pp.). – K. : In-t istoriyi Ukrayiny NANU, 2000. – S. 85–115; Kul'chyts'kyy S. V. Vlada i suspil'stvo v dobu novoyi ekonomichnoyi polityky // Narysy povsyakdennoho zhyttya radians'koyi Ukrayiny v dobu nepu (1921–1928 pp.): Kolektyvna monografiya / Vidp. red. S. V. Kul'chyts'kyy: V 2 ch. – Ch 1. – K. : Instytut istoriyi Ukrayiny NANU Ukrayiny, 2009. – S. 67–94 ; Lazurenko V. M. Ukrayins'ke fermerstvo: zlet i padinnya (1921–1929 rr.) / V. M. Lazurenko. – Cherkasy : ChDTU, 2013. – 474 s. ; Taranenko O. M. Vyvchennya suchasnyimi vitchyznyanymi istorykami realizatsiyi nepu v ukrayins'komu seli / O. M. Taranenko // Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya «Istorychni nauky». – Vypusk (34) 288. – Cherkasy, 2013. – S.12–17.
2. Marks K. Yenhel's F. Sochynenyua. T. 36. Yzdanye vtoree / K. Marks, F. Yenhel's. – M. : Yzdatel'stvo polytycheskoy lyteratury, 1964. – 805 s.
3. Tuhan-Baranovskyy M. Y. Sotsyal'nye osnovy kooperatsyy / M. Y. Tuhan-Baranovskyy. – M. : Kn.-vo. «Slovo», 1921. – S. 279–403.

4. Tuhan-Baranovskyy M. Y. Sotsyal'nye osnovy kooperatsyy/ M. Y. Tuhan-Baranovskyy. – M. : Ekonomyka, 1989. – 509 s.
5. Lenyn V. Y. O prodovol'stvennom nalohe (znachenye novoy polytyky y ee uslovyya) / V. Y. Lenyn // Polnoe sobranie sochynenyy / Ynstytut marksyzma-lenynyzma pry TsK KPSS. – 5-e yzd. – T. 43. : Mart – yyun' 1921. – M. : Yzd-vo Polytycheskoy lyteratury, 1970. – 561 s.
6. Lenyn V. Y. O kooperatsyy / V. Y. Lenyn // Polnoe sobranie sochynenyy / Ynstytut marksyzma-lenynyzma pry TsK KPSS. – 5-e yzd. – T. 45. : Mart 1922 – mart 1923. – M. : yzd-vo Polytycheskoy lyteratury, 1970. – 729 s.
7. Bukharyn N. Y. Put' k sotsyalyzmu: Yzbr. proyzv. / N. Y. Bukharyn ; otv. red. : V. P. Danylov, S. A. Krasyl'nykov. – Novosybyrsk : Nauka, Syb. otd-nye, 1990. – XXVI. – 493 s. ; Petrovskyy H. Y. Yzbrannyye proyzvedenyya / H. Y. Petrovskyy; Red. kol. : V. Y. Kulykov, Y. F. Kuras y dr. – M. : Polytyzdat, 1987. – 430 s. ; Shlykhter A. H. Puty razvytyya sel'skoho khozyaystva y yndustryalyzatsyya / A. H. Shlykhter // Ekonomycheskiye problemy stroytel'stva fundamenta sotsyalyzma. – M. : Mysl', 1982. – S. 227–248. ; Kvyrynh E. Y. Blyzhayshye zadachy partyy na Ukraine / E. Y. Kvyrynh // Yzbr. rechy y stat'y. – K. : Polytyzdat Ukrainy, 1988. – S. 107–110.
8. Shlykhter A. H. Ekonomycheskiye problemy stroytel'stva fundamenta sotsyalyzma / A. H. Shlykhter. – M. : Mysl', 1982. – 432 s.
9. Petrovs'kyy H. Y. Sovet-skaya Ukraina v 1925 hodu. Yz rechy na Kh okruzhnom s'ezde Sovetov v h. Luhanske 14 aprelya 1925 h. / H. Y. Petrovs'kyy // Yzbr. pryzv. – M. : Polytyzdat, 1987. – 429 s.
10. Petrovs'kyy H. I. Do rozvytku sotsializmu v sil's'komu hospodarstvi / H. I. Petrovs'kyy. – Kh. : Derzhvydav Ukrainy, 1928. – 101 s. ; Mayevs'kyy Y. Sil's'kohospodars'ka kooperatsiya, yiyi ekonomichni pidstavy, teoriya ta sotsial'ne znachennya / Y. Mayevs'kyy. – Kh. : Knyhospilka, 1925. – 134 s.
11. Trynadtsatyy s'ezd RKP (b). May 1924 h. Stenohrafycheskyy otchet. – M. : Hospolytyzdat, 1963. – 883 s.
12. Bukharyn N. Y. Put' k sotsyalyzmu y raboche-krest'yanskyy soyuz. Yzbrannyye proyzvedenyya. Ekonomycheskoe nasledye / N. Y. Bukharyn. – M., 1990. – 520 s.
13. Rykov A. Y. Yzbrannyye proyzvedenyya / A. Y. Rykov. – M. : Ekonomyka, 1990. – S. 311–326.
14. Chayanov AV. Orhanyzatsyya kooperatyvnogo sbyta / A. V. Chayanov. – 2-e dop. yzd. – M. : Vseros. soyuz s.-kh. kooperatsyy, 1922. – 90 s.
15. Svyatets' Yu. A. Ihry v monopoliiu, abo chomu nep ne stav ekonomichnoyu politykoyu? (chastyna persha) / Yu. A. Svyatets' // Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. – Dnipropetrovs'k : Vyd-vo Dnipropetr. nats. un-tu, 2008. – S. 244–259.
16. Chayanov A. V. Osnovnye ydey y formy orhanyzatsyy sel'skokhozyaystvennoy kooperatsyy / A. V. Chayanov. – M. : Nauka, 1991. – S. 13–14, 22.
17. Chayanov A. V. Kratkyy kurs kooperatsyy / A. V. Chayanov. – 4-e yzd. – M. : Kooper. yzd.-vo, 1925. – 78 s.
18. Strumylyn S. Oplata y proyzvodytel'nost' truda v sel'skom khozyaystve (Stat'ya pervaya) / S. Strumylyn // Na aharnom fronte. – M., 1926. – № 1, yanvar'. – S. 41–52; Strumylyn S. H. Ocherky sovet-skoy ekonomiky / S. H. Strumylyn. – M. – L. : Hosyzdat, 1928. – 96 s.

19. Stalyn Y. V. К вопросам аграрной политики в СССР: Речь на конференции аграрников-марксистов 27 декабря 1929 г / Y. V. Stalyn. – Cochynenyaya. – Т. 12. – М. : Gosudarstvennoe yzdatel'stvo polytycheskoy lyteratury. – 1949. – S. 141–172.
20. Chelyntsev A. N. Opyt yzucheniya orhanyzatsyy krest'yanskoho sel'skoho khozyaystva v tselyakh obosnovaniya obshchestvennoy y kooperatyvno-ahronomycheskoy pomoshchy na prymere Tambovskoy hubernyy / A. N. Chelyntsev. – Kh. : «Soyuz», 1919. – 654 s.
21. Filipovs'ky O. K. Rozvidka z orhanizatsiyi sil's'koho hospodarstva na Ukrayini / O. K. Filipovs'ky; pereklad z ros. Ye. Pluzhnyka. – Kh. : DVU, 1926. – 314 s.
22. Chelyntsev A. N. O prychnakh stroytel'stva y proyzvodstvennykh typakh kolkhozov / A. N. Chelyntsev // Puty sel'skoho khozyaystva. – 1928. – № 11. – S. 22.
23. Rykov A. Y. Derevnya, novaya ekonomycheskaya polytyka y kooperatsyya / A. Y. Rykov; polytprosvet TsK RLKSM. – M.-L. : Mol. hvardyya, 1925. – 59 s.;
24. Shlikhter O. H. Ukrayins'ke sil's'ke hospodarstvo za 10 rokiv (Pidsumky radyans'koyi ahrarnoyi polityky) / O. H. Shlikhter // Ukrayins'kyy ahronom. – 1927. – № 10–11. – S. 8–20. ; Fyshhendler A. Osnovnye voprosy sovet'skoy kooperatsyy. (Sbornyk statey) / A. Fyshhendler. – Khar'kov-Kyev, «Knyhospilka», 1925. – 190 s.
25. Shapoval M. Bol'shevizm i Ukrayina / M. Shapoval. – Praha : Vil'na spilka, 1926. – 60 s.
26. Sarab'yanov V. Ot nepa k kommunyzmu (Nashy obshchestvenno-ekonomycheskiye układy) / V. Sarab'yanov. – M. : Rabochaya Moskva, 1926. – 42 s.
27. Vol'f M. M. Sil's'ke hospodarstvo Ukrayiny na desyati rokovyny Zhovtnya / M. M. Vol'f. – Kh. : TsSU, 1927. – 90 s. ; Onufriyev V. Kontraktatsiya v sil's'komu hospodarstvi na Ukrayini / V. Onufriyev. – Kh. : Sil's'kyi hospodar, 1929. – 126 s. ; Batyuk I. Pro shlyakhy masovoyi rekonstruktsiyi selyans'koho hospodarstva / I. Batyuk. – Kh., 1928. – 89 s. ; Odintsov O. V. Sil's'ke hospodarstvo, khlibozahotivlyta ta sil's'kohospodars'ka kooperatsiya / O. V. Odyntsov. – Kh. : Ukoopspilka, 1928. – 124 s.
28. Vol'f M. K ahrarnoy polytyke na Ukrayne / M. Vol'f // Na ahrarnom fronte. – 1925. – № 11–12. – S. 45–50. ; Hurevych M. B. Pytannya suchasnoho selyans'koho hospodarstva Ukrayiny / M. B. Hurevych. – Kh. : Vydavnytstvo TsSU URSR, 1927. – 132 s.
29. Hol'dberh R. Nakoplenye kak ystochnyk fynansyrovaniya / R. Hol'dberh // Vestnyk fynansov. – 1925. – № 8. – S. 51–60. ; Tsellaryus V. VKP(b) y kooperatsyya. Ocherk razvytiya kooperatyvnoy polytyky VKP(b) / V. Tsellaryus. – Kh. : «Knyhospilka», 1928. – 83 s. ; Vladymyrskyy M. F. O kolkhoznoy kooperatsyy / M. F. Vladymyrskyy // Na fronte kollektyvyzatsyy. – M., 1929. – № 1. (15 noyabrya). – S. 7–14. ; Zarudnyy S. Ukrayins'ka kooperatsiya na desyati rokovyny Zhovtnevoyi revolyutsiyi. 1917 – 1927 / S. Zarudnyy. – Kh. : Knyhospilka, 1927. – 43 s. ; Aykhenval'd A. Sovet'skaya ekonomyka: ekonomyka y ekonomycheskaya polytyka SSSR / A. Aykhenval'd ; avt. predysl. N. Y. Bukharyn. – M.-L. : Gosudarstvennoe yzd-vo, 1928. – 366 s.
30. Bohushevskyy V. O derevenskom kulake yly o roly tradytsyy v termynolohyy / V. Bohushevskyy // Bol'shevyk. – 1925. – № 9–10. – S. 63–64.
31. Panchenko K. Sil's'kohospodars'ka kooperatsiya Ukrayiny na Kh richnytsyu Zhovtnya / K. Panchenko. – Kh. : Knyhospilka, 1928. – 100 s. ; Pozhars'ky P. Sotsial'nyy sklad

- ukrayins'koyi kooperatsiyi. Istoryko-statystychnyy narys / P. Pozhars'kyy. – K. : Drukarnya K.F. Knyhospilky, 1929. – 68 s. ; Tsellarius V. M. Kooperatsiya i borot'ba za sotsializm. Korotkyy narys suchasnoho kooperatyvnoho rukhu / V. M. Tsellarius. – Kh., 1925. – 46 s. ; Zarudnyy S. Ukrayins'ka kooperatsiya na desyati rokovyny Zhovtnevoyi revolyutsiyi. 1917 – 1927 / S. Zarudnyy. – Kh. : Knyhospilka, 1927. – 43 s. ; Skalyha N. P. Pro sil's'kohospodars'kyy kredyt, yoho zavdannya ta orhanizatsiyu / N. P. Skalyha. – Kh. : Derzhkomvydav Ukrayiny, 1925. – 63 s.
32. Polyansky M. Teoryya y praktyka kollektivyzatsyy sel'skoho khozyaystva v marksyst'skom osveshchenyy / M. Polyansky. – Kh. : «Knyhospilka», 1926. – 469 s.
33. Sevruk P. Kooperatsyya y stroytel'stvo sotsyalyzma. Pod obshch. red. V. Sarab'yanova / P. Sevruk. – M.-L. : Hos. yzd., 1927. – 80 s.
34. Sarab'yanov V. Osnovnye problemy nipa. Plan, rehulyrovanye, stykhyya / V. Sarab'yanov. – M.-L. : Moskovskyy rabochyy, 1926. – 194 s. ; Kolomoitsev P. Y. Na putyakh k obobshchestvlennoy torhovle / P. Y. Kolomoitsev // Khozyaystvo Ukrainy. – Kh. – 1927. – № 10. – S. 17–25.
35. Lyashchenko P. Y. Yndustryalizatsyya sel'skoho khozyaystva / P. Y. Lyashchenko // Ekonomycheskoe obozrenye. – 1926. – № 3. – S. 9–38.
36. Ukrayins'ka hospodars'ka akademiya v ChSR 1922 – 1935. – N'yu-York, 1959. – 157 s.
37. Lytvyts'kyy M. Orhanizatsiyini zavdannya sil's'kohospodars'koyi kooperatsiyi na Ukraini / M. Lytvyts'kyy. – Praha, 1928. – 236 s. ; Borodayevs'kyy S. V. Istoryiya kooperatsiyi / S. V. Borodayevs'kyy. – Praha : Ukrayins'kyy hromads'kyy vydavnychy fond, 1925. – 445 s. ; Koval' V. Sotsial'no-ekonomichna pryroda sil's'kohospodars'koyi kooperatsiyi / V. Koval'. – Praha, 1927. – 46 s.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2017 р.

Ю. Н. Лазуренко, О. И. Мигаленко

Роль сельскохозяйственной кооперации как решающего фактора подъема производительных сил сельского хозяйства Украины в историографии эпохи нэпа

Раскрыто значение сельскохозяйственной кооперации для развития производительных сил сельского хозяйства Украины доколхозного периода в историографических исследованиях периода новой экономической политики. Установлено, что, несмотря на административное давление, которое особенно возросло в конце 1920-х гг., научные публикации по вопросам кооперативной жизни на селе в период нэпа в целом достаточно широкие и многоаспектные. Определенным их недостатком можно назвать лишь недостаточность источников в некоторых исследованиях и часто, вопреки самому смыслу изложения, ангажированность выводов относительно понимания сущности природы кооперации и генезиса, которые обязательно трактовались как сугубо кооперативная форма ведения хозяйства.

Доказано, что зарубежные историки 20-х гг. XX в., как правило, отрицали принадлежность кооперации в социалистических элементов экономики и считали, что единственным путем быстрого подъема производительных сил сельского хозяйства является поддержка зажиточных

крестьянских хозяйств, в частности, за счет их активного участия в повседневной экономической деятельности сельскохозяйственной кооперации.

Ключевые слова: кооперация, сельскохозяйственная кооперация, сельское хозяйство, крестьянство, историография.

Yu. M. Lazurenko, O. I. Myhalenko

The role of agricultural co-operation as a decisive factor in the elevation of productive forces of agriculture in historiography of the NEP

The importance of agricultural cooperation for the development of productive forces of agriculture in Ukraine of the pre-farm era in historiographic studies of the period of the new economic policy is revealed. It is found that, despite administrative pressure, which increased especially in the late 1920s, scientific publications on cooperative life in rural areas during the NEP period were generally broad and multidimensional. Only the lack of sources in some studies, and often, contrary to the content of the statement, the bias of the conclusions on understanding the nature of the nature of cooperation and genesis, which must necessarily be treated as a purely cooperative form of farming can be called some of their disadvantages.

It is proved that foreign historians of the 20's of the 20th century, as a rule, denied the belonging of the cooperation to socialist elements of the economy and believed that the only way for the rapid recovery of productive forces of agriculture was to support the wealthy peasant farms, in particular, through their active participation in everyday economic activities of agricultural co-operation.

Key words: cooperation, agricultural co-operation, agriculture, peasantry, historiography.